

Данільченко І.Р.

Національний університет «Одеська юридична академія»,

асистент кафедри кримінального права

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО – ГАНЕБНИЙ ВПЛИВ НА ДІТЕЙ

Домашнє насильство є серйозним порушенням прав людини, які держава має відстоювати і захищати. Серед них – право на життя і фізичну недоторканність; право не бути об'єктом знущань чи жорстокого або принизливого поводження; право на свободу від дискримінації за ознакою статі; право на здоровий і безпечний розвиток та інше. Сім'я займає головне місце в моральному формуванні особистості, вона бере з перших днів життя дитини на себе турботу про її здоров'я та виховання, дає дітям початкові знання про навколишній світ, виробляє певні уявлення і навички, допомагає здійснювати контакти з багатьма іншими людьми тощо. Насильницька злочинність руйнує подружні стосунки, сім'ю та спричиняє значну шкоду моральним засадам, здійснює психотравмуючий та ганебний вплив на дітей.

Конкурувати із сім'єю, особливо на початковому етапі розвитку особистості, не може жодна громадська або державна виховна установа. Відсутність батьківської опіки або сімейне неблагополуччя, навпаки, майже завжди створює реальні труднощі у формуванні дітей і підлітків, перебороти які повністю суспільству до сьогоденішнього дня не вдається.

Слід звернути увагу на педагогічно неспроможні й конфліктні сім'ї, підкреслюючи, що всі виділені види неблагополучних сімей об'єднує те, що вони так чи інакше сприяють протиправній поведінці неповнолітніх. Нерівномірний розвиток особистості підлітків (відставання соціально-моральної сфери від фізичного дозрівання) та швидкий розвиток нервової системи в цей час сприяють підвищенню збудженості, неврівноваженості, що можуть призводити до нервових зривів. Нервова система підлітка дуже чутлива до впливу патогенних факторів. Для підліткового віку характерним є інтенсивне формування особистості, пов'язане, передусім, із розвитком самосвідомості, морального світосприйняття, а також ідеалів і принципів. Поведінка підлітка стає чим далі більш усвідомленою, вчинки здійснюються

згідно з його особистісними переконаннями (Корецький С.М. Індивідуальне прогнозування девіантної поведінки неповнолітніх // Вісник МВС. – К.: ВВП МВС України, 2005. – № 5. – С. 128).

Сімейне неблагополуччя виступає в якості одного з основних чинників, що зумовлюють злочинність неповнолітніх.

Правові і організаційні основи запобігання та протидії домашньому насильству, органи та установи, на які покладається здійснення заходів із протидії домашньому насильству визначає Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», відповідно до якого «домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь». Також Закон дає визначення психологічного та сексуального насильства: психологічне насильство – форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі що до третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи;

сексуальне насильство – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності (Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua>).

Дитині легко заподіяти шкоду. Вразливість дітей до насильства пояснюється їх фізичною, психічною та соціальною незрілістю, а також, залежним, підлеглим становищем по відношенню до дорослих. Також, важливо врахувати особливості заподіяння моральної шкоди дітям, яка може завдаватися: у побуті – шляхом обмежень, примусів, заборон; у процесі виховання – в разі непорозуміння батьками дитини – коли відбувається нав'язування своєї думки; також при розлученні батьків – у наслідок якого руйнуються уявлення дитини про сім'ю тощо. Не менш суттєвим є врахування особливостей сприйняття моральної шкоди дітьми, в зв'язку з тим, що взагалі формування особистості проходить перші роки життя. У ранньому віці у дитини формуються характер, основи світогляду, засвоюються основні етичні категорії. Дитину, особливо дошкільного віку, край необхідно виховувати у дусі естетичних почуттів, спонукаючи її до добрих вчинків. Але при заподіянні моральної шкоди все засвоюється навпаки – вражена психіка і мораль дитини.

Наслідки жорстокого поводження і неуважного відношення до дітей можуть виявлятися у вигляді прагнення кудись бігти, сховатися, або у вигляді глибокої загальмованості, зовнішньої байдужості. Однак в обох випадках дитина охоплена найгострішим переживанням страху, тривоги і гніву. У дітей старшого віку можливий розвиток важкої депресії з почуттям власної ущербності, неповноцінності. Будь-який вид жорстокого поводження з дітьми веде до найрізноманітніших наслідків, але всі вони поєднуються одним – порушення прав людини, збиток здоров'ю дитини чи небезпека для її життя. Негативними наслідками є психологічні травми, які призводять до посттравматичних та психореактивних розладів. Практично всі діти, що постраждали від жорстокого поводження, пережили психічну травму, у результаті чого вони розвиваються далі зі значними особистісними, емоційними і поведінковими особливостями, що негативно впливають на їхнє подальше життя.

Почуваючи себе нещасливими, знедоленими, пристосовуючись до ненормальних умов існування, намагаючись знайти вихід з положення, що створилося, вони і самі можуть творити насильство.

Стан підліткової злочинності викликає занепокоєність та зумовлює необхідність пошуку нових засобів для її попередження, вжиття додаткових заходів з боку державних органів і громадськості, які б

сприяли поступовому зменшенню злочинних проявів у середовищі неповнолітніх. Серед загальних заходів профілактики зазначених явищ важливе місце посідає процесуальна діяльність органів розслідування, прокуратури і суду, що здійснюють провадження у кримінальних справах про злочини неповнолітніх. У цій роботі необхідно значно підвищити якість розслідування і судового розгляду зазначеної категорії кримінальних справ.

Право на захист дитинства від експлуатації та насильства (ст. 52 Конституції) – означає встановлення відповідальності за вчинення будь-якого насильства над дитиною та її експлуатацію (Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>).

Кримінальний кодекс України містить ряд статей, що передбачають судову відповідальність: насамперед однією із обтяжуючих обставин визнано вчинення злочину щодо малолітньої дитини або у присутності дитини; за умисне убивство матір'ю своєї новонародженої дитини і залишення без допомоги малолітнього, який знаходиться у небезпечному для життя стані; за зловживання опікунськими правами та залишення підопічних дітей без догляду і допомоги; за зґвалтування неповнолітньої або малолітньої; за статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості; за розбещення неповнолітніх; за насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом з неповнолітніми; за викрадення чужої дитини; за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, пияцтво, заняття жебрацтвом, проституцією, азартними іграми, а також використання неповнолітнього з метою паразитичного існування; за доведення неповнолітнього до стану сп'яніння (Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 25-26, ст. 131). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua>). Та новели кримінального кодексу, що наберуть чинності з січня 2019 року: зґвалтування неповнолітньої особи та особи, що не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди; сексуальне насильство неповнолітньої особи та особи, що не досягла чотирнадцяти років, незалежно від її добровільної згоди (Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству

стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст. 34)).

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально процесуального кодекси України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» сім'я нарешті отримала особливий інститут. Такий підхід значно краще буде забезпечувати кримінально-правовий захист сім'ї, як соціально значущий інститут та відображає стійкість характерних ознак (похідних від специфіки сімейних стосунків) всередині сімейних злочинів, які дозволяють віднести їх до злочинів особливого виду, які відрізняються від загальних посягань проти особи. Через те що домашнє насильство порушує не тільки інтереси особи, але і перешкоджають функціонування сімейної організації як «первинний осередок суспільства», давно вже було доцільним сформулювати кримінально-правові заборони домашнього насильства окремо виділеній групі. Характерною особливістю даної групи злочинів є наявність в них у якості обов'язкових ознак складу злочину додаткового об'єкту злочину і потерпілого. Додатковим об'єктом в даній групі злочинів виступають сімейно-побутові відносини, які виникають між близькими родичами.